
A N N A L E S
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. XLVIII, 2

SECTIO H

2014

---

* Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Katedra Teorii i Historii Ekonomii

** Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Kolegium Analiz Ekonomicznych, Instytut Statystyki i Demografii

MARTA DOLECKA*, DOROTA RACZKIEWICZ**

*Bezrobocie w Polsce w okresie międzywojennym
w kontekście jakości danych w spisach ludności*

Unemployment in Poland in the interwar period due to data quality of population censuses

Słowa kluczowe: bezrobocie, okres międzywojenny, jakość danych, spis ludności

Keywords: unemployment, interwar period, data quality, population census

Wstęp

Poważnym problemem społecznym i gospodarczym w Polsce lat międzywojennych było bezrobocie. Zjawisko to jest rezultatem zakłóceń w funkcjonowaniu gospodarki polegających na niedopasowaniu podaży i popytu na pracę. Jako pierwszy formalną definicję bezrobocia wprowadził angielski ekonomista J.A. Hobson w połowie lat 90. XIX wieku, nazywając je przymusową bezczynnością klasy robotniczej. Zmieniało to dotychczasowy pogląd na to zjawisko, dotychczas wiązane z osobistą niezaradnością, wykluczano też udzielanie jakiegokolwiek pomocy bezrobotnym. Obecnie zjawisko to definiuje się jako brak pracy zarobkowej wśród osób w wieku produkcyjnym, które są zdolne i gotowe do podjęcia zatrudnienia oraz go poszukują [Kwiatkowski, 2002].

Dane o wielkości polskiego bezrobocia w okresie międzywojennym znajdowały się w oficjalnej rejestracji osób poszukujących zatrudnienia w powiatowych urzędach pracy, w spisach prowadzonych przez związki zawodowe w kwestii stanu bezrobocia wśród swoich członków, w tajnych sprawozdaniach wojewodów i starostów, w badaniach ankietowych, w spisach ludności [Słabińska, 2008].

Spisy ludności dostarczają bardzo szczegółowych informacji o ludności i jej zróżnicowaniu terytorialnym, strukturze demograficznej, społecznej i zawodowej, jak również charakterystyk gospodarstw domowych i rodzin, ich zasobów i warunków życia w różnych przekrojach terytorialnych: kraju, województw, powiatów i gmin. Spisy ludności są przeprowadzane w Polsce i na świecie co mniej więcej 10 lat. W okresie międzywojennym miały miejsce dwa spisy: w 1921 i 1931 roku.

Celem artykułu jest rozpoznanie skali zjawiska bezrobocia w Polsce w okresie międzywojennym przy jednoczesnej ocenie głównego źródła danych, jaki stanowi spis ludności. Dane statystyczne charakteryzują się wysoką jakością, jeśli są dostępne, przejrzyste i przydatne dla ich użytkowników, wewnątrznie spójne, porównywalne w czasie i przestrzeni, dostarczane punktualnie i na czas, kompletne i dokładne. Posiadanie wiarygodnych informacji o wielkości i strukturze bezrobocia mogło być pomocne w ograniczaniu jego negatywnych skutków dla gospodarki, społeczeństwa, dla poszczególnych osób oraz ich rodzin.

1. Ocena jakości danych o bezrobociu w spisach ludności w Polsce w okresie międzywojennym

Szczegółowe wytyczne dotyczące poszczególnych aspektów jakości danych w spisach ludności znajdują się w zaleceniach dla spisów ludności przygotowanych przez ONZ i Eurostat (UN, 2006), jak również w podręcznikach Eurostatu nt. przygotowania raportów jakości (Eurostat, 2009a i 2009b). Wyżej podane wytyczne odnoszą się do takich elementów składowych jakości danych statystycznych jak przydatność, spójność, dostępność i przejrzystość, punktualność i terminowość oraz dokładność. W niniejszym rozdziale omówiono te składowe oraz oceniono dane o bezrobociu w spisach ludności okresu międzywojennego pod względem spełnienia wymagań jakości danych.

Przydatność oznacza stopień, w jakim dane statystyczne zaspokajają bieżące i przyszłe potrzeby użytkowników. Zależy ona od tego, czy wszystkie dane potrzebne użytkownikom zostały zebrane i opracowane oraz czy przyjęte definicje i klasyfikacje są właściwe.

W spisach ludności z 1921 i 1931 roku bezrobotnego zdefiniowano jako osobę, która utraciła możliwość zarobkowania wskutek zamknięcia fabryki, redukcji, zwolnienia, martwego sezonu lub innych tym podobnych przyczyn. Jednak w spisie ludności z 1921 roku często prezentowano bezrobotnych łącznie z innymi ww. osobami bez pracy. Natomiast ze spisu ludności z 1931 roku opracowano osobne tablice dla ludności w rolnictwie i poza nim.

Dane o bezrobotnych, podobnie jak i inne dane ze spisów ludności z lat 1921 i 1931, przedstawiono dla kraju ogółem oraz dla poszczególnych województw.

Przydatność danych o bezrobociu w spisach ludności w Polsce okresu międzywojennego można ocenić pozytywnie. Są one bardzo szczegółowe, opracowane w wielu

przekrojach przedmiotowych i terytorialnych, podano opisy danych statystycznych oraz ich przekrojów. Może zadziwiać szczegółowość opracowania danych, co musiało wymagać ogromnej pracy w czasach bez komputerów.

Spójność oznacza, że dane statystyczne pochodzą z jednego źródła i mogą być łączone na różne sposoby lub pochodzą z różnych źródeł, w których są stosowane te same definicje, klasyfikacje i standardy metodologiczne, a także przekroje przedmiotowe i terytorialne. Natomiast porównywalność polega na tym, że dane można porównywać zarówno w ujęciu czasowym, jak i przestrzennym, co jest możliwe dzięki ujednoczeniu definicji zmiennych i stosowanych klasyfikacji. Porównywanie danych o bezrobociu między spisem ludności z 1921 i 1931 roku jest utrudnione, ponieważ przyjęto inny sposób prezentacji danych o bezrobociu – w spisie późniejszym opracowano osobne tablice dla ludności w rolnictwie i poza nim oraz oddzielne dla ludności najemnej w rolnictwie. Stąd też w dalszej części artykułu przedstawiono osobno bezrobocie według spisu ludności z 1921 i 1931 roku.

Dostępność i przejrzystość danych odnoszą się do warunków i rozwiązań, na podstawie których użytkownicy mogą otrzymać, wykorzystać oraz interpretować dane statystyczne. Ze spisów ludności z lat 1921 i 1931 wydano wiele publikacji spisowych, w których informacje zamieszczono w dwóch językach: polskim i francuskim. Tablice dotyczące bezrobotnych w 1921 roku opublikowano w jednej z ogólnopolskich publikacji spisowych pt. *Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 roku. Mieszkania, ludność, stosunki zawodowe. Tablice państwowe*, wydanej w roku 1927. Natomiast tablice dotyczące stopy bezrobocia w 1931 roku zamieszczono w publikacji pt. *Drugi powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 9 grudnia 1931 roku. Mieszkania i gospodarstwa domowe, ludność, stosunki zawodowe. Polska (dane skrócone)*, z 1937 roku. Przedstawiono też dane o bezrobotnych w publikacjach dla ówczesnych województw. Wszystkie tablice opracowano przejrzysto i bardzo starannie.

Dane statystyczne powinny być aktualne i udostępniane w odpowiednim czasie, aby można było je efektywnie wykorzystać. Terminowość danych statystycznych jest mierzona długością czasu pomiędzy wystąpieniem zdarzenia lub zjawiska, które opisują, a ich dostępnością. Dane ze spisu ludności przeprowadzonego w 1921 roku opublikowano w roku 1927, zaś dane ze spisu późniejszego – w 1937. Nieterminowość udostępnienia tych danych wyniosła więc 6 lat. Wynika to z faktu, że spisy ludności są ogromnymi przedsięwzięciami organizacyjnymi, wymagającymi bardzo dużych zasobów finansowych, rzeczowych i pracy ludzkiej

Dokładność danych statystycznych wyraża bliskość z wartością prawdziwą, która w praktyce nie jest znana, a którą otrzymano by, gdyby dane były zebrane i opracowane bez żadnych błędów dla wszystkich jednostek populacji. O dokładności decydują błędy losowe i nielosowe.

Błędy losowe nie występują w pełnych badaniach statystycznych (całej populacji), jakimi były spisy ludności w latach 1921 i 1931.

Natomiast błędy nielosowe pojawiają się w każdym badaniu statystycznym. Są to błędy pokrycia, błędy braku odpowiedzi, błędy odpowiedzi, błędy opracowania danych, błędy analizy i prezentacji wyników. W spisie ludności w 1921 roku nie uzyskano informacji od 3–5% ludności miast, z wyjątkiem Kresów Wschodnich, w Warszawie było to poniżej 2%. Na jakość danych spisowych wpłynęła niedogodna data przeprowadzenia spisu (30 września), na którą przypadały święta żydowskie oraz pora kopania kartofli, więc ludzie byli nieobecni w domach. Ponadto część ludności wykazywała niechęć lub nawet lęk przed spisem i ukrywała się przed komisarzami spisowymi. Niekiedy całe wsie uchylały się od spisu [Krzywicki, 2002]. Jeśli chodzi o stosunki zawodowe, to w spisie ludności z 1921 roku nie ustalono stosunku zawodowego dla 613 tys., czyli 2% ludności.

2. Przyczyny i charakter bezrobocia w Polsce w okresie międzywojennym

W Polsce lat międzywojennych kluczową rolę odgrywało bezrobocie koniunkturalne, na które poza wahaniem sezonowymi wpływały cykle koniunkturalne. Najwyższe wskaźniki bezrobocia odnotowywano w miesiącach zimowych, niższe w letnich. Liczba bezrobotnych wzrastała w czasie pogarszania koniunktury, malała, gdy ulegała ona poprawie. W badanym czasie wystąpiły kolejno okresy: inflacji (1918–1925), wzrostu gospodarczego (1926–1925), wielkiej depresji (1929–1935), nakręcania koniunktury (1936–1939).

Występowanie bezrobocia strukturalnego wynikało natomiast z ówczesnego ustroju społeczno-gospodarczego. Większość ludności mieszkała na wsi (75% według spisu z 1921 roku i 73% według spisu z 1931 roku). Według danych z 1931 roku 6,9% mieszkańców miast oraz 80,6% ludności wsi utrzymywało się z rolnictwa. Zapotrzebowanie na siłę roboczą w procesie produkcji rolnej było znacznie mniejsze niż popyt na tę pracę. „Zbędni na wsi” udawali się więc do miast w poszukiwaniu zatrudnienia w innych działach gospodarki, skutecznie zasilając istniejącą tam już rzeszę bezrobotnych [Morawski, 2010]. Nie mógł ich w całości zatrudnić przemysł, gdyż w następstwie pozaborczej półkolonialnej monokultury, rabunkowej gospodarki okupantów i zniszczeń wojennych rozwijał się on nierównomiernie, koncentrując się tylko w niektórych częściach kraju [Jońca, 1996].

We wszystkich tych przypadkach można mówić o bezrobociu całkowitym, kiedy zamykano zakłady przemysłowe i fabryki. Ponadto istniało w tym czasie bezrobocie częściowe w postaci zatrudnionych w niepełnym wymiarze godzin, co motywowano brakiem zamówień i gotówki.

Wpływ na bezrobocie miało także wchodzenie w wiek produkcyjny wyzów demograficznych. Struktura ludności Polski według wieku w okresie międzywojennym była typu progresywnego. Społeczeństwo było młode, przy stosunkowo dużej, rosnącej z roku na rok liczbie urodzeń i liczbie ludności. W 1921 roku spisano 25,7 mln ludności, zaś w 1931 roku 32,1 mln. W ciągu 10 lat liczba ludności zwiększyła się

więc o 6,4 mln, czyli aż o 25%. W 1921 roku najwięcej osób miało od 10 do 19 lat (26%), podczas gdy w 1931 roku – znacznie mniej (18,2%). Wzrósł natomiast odsetek ludności w wieku do 10. roku życia – z 21,6% w 1921 roku do 24,9% w 1931 (rysunek 1).

Natomiast większe bezrobocie wśród mężczyzn niż kobiet wynikało, po pierwsze, ze struktury zawodowej obu płci. Mężczyźni pracowali w gałęziach bardziej podatnych na zmiany koniunktury, zatem rotacyjnych, kobiety natomiast w takich, w których rotacja nie była tak duża. Po drugie, niższe zarobki kobiet paradoksalnie pozwalały im dłużej niż mężczyznom utrzymać pracę, jeśli zaszła potrzeba wyboru ze strony pracodawcy między pracownikami. Po trzecie, niepracujące kobiety miały status zawodowo biernych i nie zasiadały szeregów bezrobotnych. Według spisu ludności z 1921 roku połowa ludności Polski była bierna zawodowo – częściej kobiety (53,4%) niż mężczyźni (37,9%). Wśród kobiet mieszkających na wsiach 47,5% pozostawało biernych zawodowo, zaś wśród mieszkanki miast – aż 70,6%.

Rysunek 1. Struktura ludności według wieku w spisach ludności z lat 1921 i 1931

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS ze spisów ludności z lat 1921 i 1931.

3. Wielkość bezrobocia w Polsce w okresie międzywojennym w świetle spisów ludności

Według spisu ludności z 1921 roku 13,9 mln osób było czynnych zawodowo. Łącznie spisano 48,4 tys. bezrobotnych, którzy stanowili 0,3% czynnych zawodowo (tabela 1). Częściej byli to mężczyźni (38,4 tys.) niż kobiety (10,0 tys.) oraz nieco częściej mieszkańcy miast (38,4 tys.) niż wsi (10,0 tys.).

Tabela 1. Bezrobotni według spisu ludności z 1921 roku

Wyszczególnienie		Bezrobotni	
		tys.	w % czynnych zawodowo
Polska	Ogółem	48,3	0,3
	Mężczyźni	38,3	0,5
	Kobiety	9,9	0,2
Miasta	Ogółem	38,3	1,4
	Mężczyźni	29,8	1,8
	Kobiety	8,6	0,9
Wsie	Ogółem	9,9	0,1
	Mężczyźni	8,6	0,2
	Kobiety	1,4	0,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS ze spisu ludności z 1921 roku.

W spisie ludności z 1921 roku opracowano tablice o poprzednim subiektywnie postrzeganym zawodzie wykonywanym przez bezrobotnych. Najwięcej bezrobotnych było wśród robotników niewykwalifikowanych (około 13 tys.), następnie w rolnictwie (około 4 tys.) oraz w administracji niewyspecjalizowanej (2,4 tys.). Ponadto po przeszło 1 tys. bezrobotnych nie znajdowało zatrudnienia w następujących zawodach: ślusarz, włókiennik niewyspecjalizowany, piekarz, krawiec, murarz, żelbetnik i sprzedawca.

W spisie ludności z 1921 roku nie obliczano jeszcze stóp bezrobocia, co wykonano 10 lat później (rysunek 2). Najwyższą stopę bezrobocia stwierdzono wśród robotników poza rolnictwem (21,5%), zaś niższą wśród pracowników umysłowych (12,1%). W rolnictwie stopa bezrobocia była niższa i wynosiła 8,7% dla robotników (bez rzemieślników) i 3,8% dla robotników rolnych. Takie same prawidłowości jak w przypadku całej Polski zaobserwowano dla poszczególnych województw. Jednak stopy bezrobocia w Polsce różniły się także znacznie między województwami. Najgorsza sytuacja pod tym względem miała miejsce w województwach: poznańskim, łódzkim, kieleckim i pomorskim. Najniższe stopy bezrobocia w czterech wyróżnionych kategoriach ludności odnotowano w województwach wschodnich: nowogrodzkim, stanisławowskim i tarnopolskim.

Rysunek 2. Stopa bezrobocia według spisu ludności z 1931 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS ze spisu ludności z 1931 roku.

4. Położenie i pomoc ludności bezrobotnej w Polsce w okresie międzywojennym

Z punktu widzenia jednostki i jej rodziny bezrobocie prowadziło do spadku dochodów, pociągając za sobą wiele negatywnych zjawisk. Ich ciężar gatunkowy był warunkowany zwłaszcza długością pozostawania bez zatrudnienia, posiadaniem uprawnień do pobierania zasiłku, jak też liczbą niezarobkujących osób w gospodarstwie domowym. Jednak położenie ludności bezrobotnej w każdej z tych sytuacji było wyrazem degradacji, czy to obniżając stopę życiową, czy zmuszając do życia z oszczędności, czy w końcu uzależniając od pomocy społecznej, krewnych lub znajomych.

Indywidualne koszty bezrobocia łączą się także ze spadkiem kwalifikacji. Dobitym tego przykładem było zjawisko *cursus laborum*. Ludzie przyjmowali każde zajęcie, mimo braku należytego przygotowania. Kierunek przymusowych przekwalifikowań bywał zadziwiający, np. górnik – tkacz – kontroler kasy chorych [Anrzejewski, 1933].

Bezrobocie wiązało się ze swoistą stygmatyzacją i dyskryminacją społeczną. Jednym z bardziej bolesnych jego aspektów było szerzące się ubóstwo i jego niepożądane następstwa: chroniczne niedożywienie, głód, nędza, koszmarnie warunki mieszkaniowe, a nawet utrata dachu nad głową.

Wartość odżywcza posiłków (zbyt rzadko ciepłych) była wyjątkowo niska i niewystarczająca [Minkowska, 1932]. Nierzadko doskwierał głód [Kubicek, 1979].

Podobnie przerażająco wyglądał stan posiadania odzieży i bielizny. Sytuacje, gdy z jednej pary butów albo jednego płaszcza czy sukienki korzystało kilkoro domowników, nie należały do wyjątków. Zauważalne w tym zakresie większe upośledzenie kobiet niż mężczyzn oraz dzieci niż kobiet należy tłumaczyć tym, iż mężczyzna jako głowa rodziny musiał być przygotowany na wyjście z domu za ewentualnym zarobkiem [Krahelska, 1933].

Nie inaczej sprawy miały się z zaopatrzeniem w meble i sprzęty oraz pościel. Sypianie we własnym pościelaniu było rzeczą wręcz nieosiągalną. Kwestie higieny pozostawały niezmiernie dużo do życzenia, o czym zaświadczał stosowny inwentarz. Natomiast nad wyraz skromne wyposażenie mieszkań w niezbędne meble i podstawowe sprzęty wynikało nie tylko z braku gotówki na zakup nowych rzeczy, lecz także z wyprzedzaży już posiadanych jako dodatkowego źródła pieniędzy [Krahelska, 1933]. Sytuację pogarszał standard zajmowanych pomieszczeń. W większości przypadków były to lokale wilgotne, zimne, ciemne, do tego bez jakichkolwiek wygód i urządzeń sanitarnych [Andrzejewski, 1967].

Przedstawiony stan wyżywienia, ubrania, mieszkania nie pozostawał obojętny dla zdrowia fizycznego i psychicznego bezrobotnych. Wśród stwierdzanych chorób przeważały tzw. choroby społeczne (głównie gruźlica i anemia). Pomoc lekarska, udzielana głównie w ramach opieki społecznej, była znikoma [Kwiatkowski, 2002; Goszczyńska, 1996]. Zmiany w psychice słabszych jednostek powodowały ucieczkę od ludzi i wywoływały poczucie bezsensu życia. Natomiast u osobników silnych kształtowały wzorce zachowań „przeciw ludziom” i dewiacyjnych [Ossowski, 1994]. Zanikało poczucie wstydu, łamanie zasad moralnych. Szerzyły się więc różnego rodzaju przestępstwa: przemyt, oszustwa, szantaże, paserstwo, kradzieże, włamania, rabunki, morderstwa, dzieciobójstwo. Zajęcia niegdyś hańbiące: włóczęgostwo, żebractwo, prostytucję, w tym czasie traktowano po prostu jako zawody [Mieszkowski, 1936]. Co bardziej niepokojące, przestawało to dziwić czy gorszyć i było usprawiedliwiane przez opinię publiczną. W skrajnych przypadkach przekonanie, iż tylko śmierć może przerwać beznadziejną walkę o przetrwanie, skłaniało do targnięcia się na życie własne, a nawet swojej rodziny. Nierzadko były to próby udane [Andrzejewski, 1967].

W zaistniałych warunkach kwestia rozwiązania sprawy bezrobotnych stawała się palącą. Działania podejmował rząd i organy samorządowe. Zmieniano koncepcje. Powoływano odrębne instytucje, takie jak Naczelny Komitet do Spraw Bezrobocia, Ministerialna Komisja do Spraw Bezrobocia, Fundusz Pomocy Bezrobotnym i w końcu Fundusz Pracy. Stosowano przy tym różne formy wsparcia: wypłacanie zasiłków z funduszu na wypadek bezrobocia, organizowanie pomocy doraźnej (zapomogi, rozdawnictwo produktów żywnościowych i opałowych, dożywianie w specjalnych kuchniach) i roboty publiczne. Rezultaty nie zawsze zadowalały. Najważniejsze, że nie pozostawiano potrzebujących samych sobie. Dla wielu udzielana im pomoc stanowiła jedyny sposób na przetrwanie. W walce z bezrobociem wykorzystywano środki państwowe, samorządowe i społeczne. Trudno precyzyjnie określić proporcje finansowe tych trzech źródeł. Główną ich pozycję stanowiły jednak dotacje ze Skarbu Państwa [Dolecka, 1996].

Zakończenie

Bezrobocie w Polsce w okresie międzywojennym było zjawiskiem masowym, o charakterze koniunkturalnym i strukturalnym. Stanowiło jeden z ważnych problemów do rozwiązania i miało negatywne konsekwencje zarówno ekonomiczne, jak i psychospołeczne. Położenie ludności bezrobotnej było bardzo trudne, szerzyły się ubóstwo, niedożywienie, choroby, panowały złe warunki mieszkaniowe. Skłaniało to do żebractwa, kradzieży, prostytucji i innych niepożądanych zachowań. Wsparcia udzielały państwo i organy samorządowe.

Spisy ludności dostarczają cennych i szczegółowych danych o ludności, w tym o bezrobociu. Jakość tych danych w okresie międzywojennym w Polsce można ocenić pozytywnie pod względem przydatności, spójności, porównywalności w czasie i przestrzeni, dostępności i przejrzystości, a gorzej w aspekcie terminowości i dokładności. Zarówno w okresie międzywojennym, jak i współcześnie wynika to z faktu, że spisy ludności są ogromnymi przedsięwzięciami organizacyjnymi, wymagającymi bardzo dużych zasobów finansowych, rzeczowych i pracy ludzkiej. Rozbieżności w danych spisowych mogą wynikać nie tylko z przyczyn znajdujących się po stronie statystyki publicznej, ale także z istniejącego w naszym kraju systemu i przepisów prawnych oraz mentalności ludzi.

Jakość danych statystycznych w spisach ludności ma istotne znaczenie, ponieważ są one jedynym pełnym badaniem całej populacji danego kraju. Wyniki tych spisów stanowią punkt odniesienia dla innych badań statystyki publicznej. Na podstawie ich wyników tworzy się operaty losowania prób i przeprowadza się uogólnienia wyników innych badań na populację w okresach międzyspisowych. Spisy ludności są przeprowadzane rzadko, co mniej więcej 10 lat. W okresach międzyspisowych można korzystać z danych statystycznych uzyskanych na podstawie badań częściowych, które są jednak obciążone błędami losowymi, a ich szczegółowość opracowań w przekrojach przedmiotowych i terytorialnych jest ograniczona w porównaniu ze spisami ludności.

Na podstawie danych statystycznych zgromadzonych w spisach ludności w Polsce można prowadzić wiele szczegółowych i ciekawych analiz. Wysokiej jakości dane statystyczne o bezrobociu są cennym źródłem ułatwiającym prowadzenie skutecznej polityki społecznej i pracy. Należy dążyć do właściwego rozpoznania skali i problemów bezrobocia, aby móc skutecznie mu przeciwdziałać.

Bibliografia

1. Andrzejewski A. (red.), *Pamiętniki bezrobotnych*, PWE, Warszawa 1967.
2. Balsigerowa M., *Spoleczne skutki bezrobocia wśród fizycznych pracowników m. st. Warszawy w świetle ankiety roku 1931/32*, Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Polityki Społecznej, Warszawa 1932.

3. Dolecka M., *Próby ograniczenia skutków bezrobocia w Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Idee gospodarcze Drugiej Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1996.
4. Dolecka M., *Przyczyny i charakter bezrobocia w Lublinie w okresie międzywojennym*, „*Annales UMCS*” 2012, sec. F., vol. LXVII, nr 1.
5. *Drugi powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 9 grudnia 1931 roku. Mieszkania i gospodarstwa domowe, ludność, stosunki zawodowe. Polska (dane skrócone)*, GUS, Warszawa 1937.
6. Duda J., Orłowski R., *Gospodarka polska w dziejowym rozwoju Europy (do 1939 roku)*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1999.
7. Eurostat (2009a), *ESS Handbook for Quality Reports*, Luxembourg.
8. Eurostat (2009b), *ESS Standard for Quality Reports*, Luxembourg.
9. Goszczyńska M., *Poczucie jakości życia u bezrobotnych*, „*Polityka Społeczna*” 1996, nr 1.
10. Jońca J., *Dzieje gospodarcze Polski do 1939 roku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1996.
11. Krahelska H., Prus S., *Życie bezrobotnych. Badania ankietowe*, Instytut Spraw Społecznych, Warszawa 1933.
12. Krzywicki L., *Wartość wyników spisu jednodniowego*, [w:] *Spisy ludności Rzeczypospolitej Polskiej 1921–2002*, red. Z. Strzelecki i T. Toczyński (red.), PTS i GUS, Warszawa 2002.
13. Kubicek S., *Głodowanie i beznadzieja*, [w:] *Pracy nam dajcie: Wspomnienia Wielkopolan z lat 1919–1939*, E. Makowski (wybór i oprac.), Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1979.
14. Kwiatkowski E., *Bezrobocie. Podstawy teoretyczne*, PWN, Warszawa 2002.
15. Landau Z., Tomaszewski J., *Trudna niepodległość. Rozważania o gospodarce Polski 1918–1939*, Książka i Wiedza, Warszawa 1978.
16. Mieszkowski J.T., *Społeczne skutki bezrobocia*, „*Tygodnik Ilustrowany*” 1936.
17. Minkowska A., *Rodzina bezrobotna. Na podstawie ankiety 1932*, Instytut Gospodarstwa Społecznego, „*Sprawy Robotnicze*” nr 12, Warszawa 1935.
18. Morawski M., *Dzieje gospodarcze Polski*, Difin, Warszawa 2010.
19. Ossowski R., *Psychologiczne i socjologiczne aspekty pracy bezrobocia w okresie przemian*, [w:] *Ewolucja tożsamości pedagogiki*, H. Kwiatkowska (red.), IHNOiT, Warszawa 1994.
20. *Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 roku. Mieszkania, ludność, stosunki zawodowe. Tablice państwowe*, GUS, Warszawa 1927.
21. Radziwiłł A., Roszkowski W., *Historia 1871–1945*, PWN, Warszawa 1993.
22. Słabińska E., *Łagodzenie skutków bezrobocia w województwie kieleckim w latach 1918–1939*, Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego, Kielce 2008.
23. UN (2006), *Conference of European Statisticians, Recommendations for the 2010 Censuses of Population and Housing, in Cooperation with Eurostat*, New York and Geneva.

Unemployment in Poland in the interwar period due to data quality of population censuses

Unemployment in Poland in the interwar period was a mass phenomenon of cyclical and structural types. It constituted one of the important problems to solve and had both economic and psychosocial negative consequences. Location of the population unemployed and their families was very difficult. Public aid was given. Population censuses provide valuable and detailed data on population, including the unemployed. The quality of these data in the interwar period in Poland can be assessed positively in terms of relevance, coherence, comparability in time and space, accessibility and clarity, and worse in terms of timeliness and accuracy.